

ALEKSANDRA PÓŁĆWIARTEK

Uniwersytet Rzeszowski

ORCID: 0009-0004-7152-4693

aleksandra.polcwiartek@interia.pl

Czy zadania domowe są nam jeszcze potrzebne? Refleksja na temat zadawania prac domowych z perspektywy uczniów i nauczycieli

Streszczenie

Od pierwszego kwietnia 2024 r., zgodnie z rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej, zadawanie prac domowych w klasach IV–VIII jest nieobowiązkowe i nieoceniane. Rodzi się więc pytanie: Czy zadawanie prac domowych jest nam jeszcze potrzebne? Coraz więcej badaczy, a także nauczycieli zwraca uwagę na to, że uczniowie nie przykładają się do wykonywania zadań domowych, jednak bez wątplenia ich umiejętność zadawania, a także regularne sprawdzanie w klasach IV–VIII niesie za sobą wiele kształcących umiejętności. Wpływa na samorozwój uczniów, przyczynia się do poprawienia efektywności nauki, uczy krytycznej oceny własnej pracy, jak i odpowiedzialności. Istnieją więc plusy i minusy prac domowych, ale czy ich usunięcie przyczyni się do tego, że uczniowie będą mieli więcej czasu na przygotowanie się do sprawdzianu, kartkówki czy czytanie lektur? Czy te zadania nie są względem siebie zależne? Celem artykułu jest przeanalizowanie zmian w zadawaniu prac domowych, zwrócenie uwagi na ich kształtujące aspekty, jak i pogłębienie refleksji na powyższy temat z perspektywy uczniów i nauczycieli.

Słowa kluczowe: praca domowa, relacja uczeń – nauczyciel, zmiany w edukacji, nowoczesne podejście do nauki

Wprowadzenie

Od pierwszego kwietnia 2024 r., zgodnie z rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej – Barbary Nowackiej uczniowie klas IV–VIII nie mają obowiązku wykonywania prac domowych w czasie wolnym od zajęć dydaktycznych. Wykonanie bądź niewykonanie zadania domowego jest nieobowiązkowe i nieoceniane, choć nauczyciel może ocenić pracę domową ucznia na bieżąco w formie informacji zwrotnej¹. Według Barbary Nowackiej: „uczniowie dzięki

¹ Rozporządzenie Ministra Edukacji z dnia 22 marca 2024 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy w szkołach publicznych, file:///C:/Users/Lenovo/Downloads/Rozporz%C4%85dzenie_ME_z_22_marca_2024_r.pdf [10.07.2024].

temu rozwiązaniu będą mieli więcej czasu na utrwalenie wiedzy, przygotowanie się do sprawdzianów, czytanie książek, a także, co bardzo ważne, realizowanie swoich pasji i odpoczynek”².

Na przestrzeni wieków poglądy na rolę i wartość zadań domowych uczniów ulegały licznym zmianom, także współcześnie zagadnienie pracy domowej jest przedmiotem dyskursu społecznego³. Pedagodzy określają ją jako pracę domową, naukę domową, pracę międzylekcyjną, pracę lekcyjno-domową oraz naukę własną. Temat ten znalazł się także w kręgu zainteresowań nauczycieli i metodyków, zwracających uwagę na to, że praca domowa jest jednym z ogniw procesu dydaktycznego⁴.

Według znanego dydaktyka – Wincentego Okonia praca domowa to forma wykonywanych w domu zajęć szkolnych uczniów, których celem jest pogłębienie, utrwalenie i rozszerzenie wiedzy oraz wdrożenie do samodzielnego posługiwania się nią podczas zbierania informacji, rozwiązywania różnych zagadnień, opracowywania ich czy obserwacji⁵. Podobnie, lecz zwracając uwagę na inne aspekty prac domowych, postrzegają znaczenie tego ogniw procesu dydaktycznego J. Zborowski⁶, J. Kujawiński⁷, C. Kupisiewicz⁸, H. Filipczuk⁹. Zgodnie jednak twierdzą oni, że praca domowa to forma nauczania i uczenia się ściśle połączona z lekcją¹⁰. Autorzy ci zwykle swoje rozważania rozpoczynają od wykazania wartości pracy domowej w nauczaniu i wychowaniu oraz wskazania warunków, w jakich ta praca przebiega najlepiej, jednomyślnie twierdzą, że ma służyć rozwijaniu i kontroli¹¹. Spełnia więc ona wiele ważnych funkcji: wpływa na utrwalenie pozna-

² Prace domowe w szkole podstawowej nieobowiązkowe. Rozporządzenie podpisane – Ministerstwo Edukacji Narodowej, Portal Gov.pl, www.gov.pl [10.07.2024].

³ E. Karcz-Taranowicz, *Praca domowa ucznia – konieczność versus zbędność*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Humanitas. Pedagogika” 2019, t. 20, s. 39.

⁴ W. Puślecki, *Praca domowa najmłodszych uczniów*, Kraków 2005, s. 9.

⁵ W. Okoń, *Nowy słownik pedagogiczny*, Warszawa 2007, s. 327–328.

⁶ J. Zborowski zaznacza: „nie można rozpatrywać pracy domowej ucznia w oderwaniu od jej zasadniczego pnia, nauki lekcyjnej, z którego praca ta wyrasta, stanowiąc jego niezbędne uzupełnienie” (J. Zborowski, *Proces nauki domowej ucznia*, Warszawa 1961, s. 18).

⁷ J. Kujawiński w badaniach nad istotą pracy domowej proponuje termin „praca międzylekcyjna”, a jego stosowanie uzasadnia następująco: „ponieważ aktywność ucznia mająca związek z nauką powinna coraz częściej przebiegać nie tylko w domu, lecz w szerszym środowisku życia dziecka, dlatego bardziej uzasadniona wydaje się nazwa *praca międzylekcyjna* niż *praca domowa*” (J. Kujawiński, *Praca międzylekcyjna* [w:] *Nauczanie początkowe*, Poznań 1985, s. 9).

⁸ C. Kupisiewicz zalicza pracę domową do zajęć pozaszkolnych, podobnie jak wycieczkę czy zajęcia w zakładach pracy usługowych (C. Kupisiewicz, *Podstawy dydaktyki ogólnej*, Warszawa 1978, s. 219).

⁹ Zdaniem H. Filipczuk nauka domowa to indywidualny wkład pracy w realizację osobistych zainteresowań, poznawanie własnych możliwości, słabych i mocnych stron, indywidualnych cech, np. typu pamięci (H. Filipczuk, *Zapobiegamy trudnościom i niepowodzeniom szkolnym*, Warszawa 1985, s. 133).

¹⁰ E. Karcz-Taranowicz, *Praca domowa ucznia...*, s. 41.

¹¹ P. Kowolik, *Praca domowa w procesie nauczania – uczenia się uczniów klas początkowych (rekonesans badawczy)*, „Nauczyciel i Szkoła” 2006, t. 3–4, s. 185.

nych na lekcjach informacji, praktyczne ich wykorzystanie, zachęca uczniów do samorozwoju czy chociażby kształtuje właściwy stosunek do pracy i obowiązków. A. Kohn w książce *Mit pracy domowej*¹² polemizuje jednak z takim postrzeganiem pracy domowej. W swojej publikacji wymienia pięć negatywnych wpływów zadań domowych na uczniów, jak i na środowisko, w którym egzystują¹³. Zastanawia się także nad tym, czy dzięki pracy domowej uczniowie faktycznie uczą się lepiej. Na potwierdzenie postawionych tez przywołuje wyniki badań przeprowadzonych w 1998 r. przez Harrisa Coopera i jego współpracowników wśród uczniów klas od drugiej do dwunastej (szkół podstawowych), którym nauczyciele skrupulatnie zadawali zadania domowe. Do pomiaru wyników wykorzystano standaryzowane testy, na których podstawie uzyskano osiem odrębnych wyników¹⁴:

Tabela 1. Wyniki badań Harrisa Coopera

Wpływ liczby zadań domowych na oceny	Brak znaczącego związku
Wpływ liczby zadań domowych na oceny z testów	Brak znaczącego związku
Wpływ liczby odrobionych zadań domowych na oceny	Negatywny związek
Wpływ liczby odrobionych zadań domowych na oceny z testów	Brak znaczącego związku

Źródło: A. Kohn, *Mit pracy domowej*, przeł. A. Broniszewska, Podkowa Leśna 2018, s. 37.

Z przywołanych powyżej badań należy wyciągnąć wnioski – przeprowadzona przez znanego w USA psychologa społecznego analiza podważa sens zadawania prac domowych uczniom w jakimkolwiek wieku. Podobne zdanie na ten temat ma także duński pedagog Jesper Juul, który podkreśla, że współczesna młodzież żyje pod nadmierną presją szkoły, co rodzi wiele konfliktów i napięć we wzajemnych relacjach, dlatego podobnie jak A. Kohn twierdzi, że zadania domowe są kontrproduktywne i hamują postęp w nauce, zamiast rozwijać¹⁵.

Rodzi się więc pytanie: Czy zadawanie prac domowych jest nam jeszcze potrzebne? Coraz więcej badaczy, a także nauczycieli zwraca uwagę na to, że uczniowie nie przykładają się do wykonywania zleconych przez nich zadań, korzystając z bryków, Chatu GPT czy chociażby z powszechnie dostępnych w Internecie streszczeń. I choć opinie badaczy, nauczycieli czy Ministra Edukacji Narodowej nie są bezpodstawne, to uważam, że umiejętne zadawanie prac domowych, a także ich regularne sprawdzanie w klasach IV–VIII niesie za sobą wiele kształcących umiejętności. Wpływa na samorozwój uczniów, przyczynia się do poprawienia

¹² A. Kohn, *Mit pracy domowej*, przeł. A. Broniszewska, Podkowa Leśna 2018, s. 15.

¹³ Oto pięć podstawowych, negatywnych wpływów pracy domowej: brzemię dla rodziców, stres dla dzieci, konflikty rodzinne, mniej czasu na inne zajęcia, mniejsze zainteresowanie nauką (tamże, s. 13–23).

¹⁴ Tamże, s. 39.

¹⁵ Por. J. Juul, *Kryzys szkoły. Co możemy zrobić dla uczniów, nauczycieli i rodziców?* Podkowa Leśna 2014, s. 48–50; E. Karcz-Taranowicz, *Praca domowa ucznia...*, s. 45.

efektywności nauki, czy krytycznej oceny własnej pracy i odpowiedzialności. Istnieją więc plusy i minusy prac domowych, ale czy ich usunięcie przyczyni się do tego, że uczniowie będą mieli więcej czasu na przygotowanie się do sprawdzianu, kartkówki albo czytanie lektur? Czy te zadania nie są od siebie zależne?

Celem artykułu jest przeanalizowanie zmian w zadawaniu prac domowych, zwrócenie uwagi na ich kształtujące aspekty, jak i pogłębienie refleksji na powyższy temat ze strony uczniów i nauczycieli.

Refleksja na temat zadawania prac domowych z perspektywy uczniów i nauczycieli (wyniki przeprowadzonych badań)

Na potrzeby niniejszego artykułu zostało przeprowadzone badanie, którego głównym celem było poznanie opinii nauczycieli uczących języka polskiego w klasach IV–VIII na temat zmian w zadawaniu prac domowych oraz roli, jaką odgrywają one w procesie kształcenia. Odpowiedzi na postawione problemy badawcze poszukiwano na podstawie metody sondażu diagnostycznego z zastosowaniem techniki ankiety, której narzędziem był kwestionariusz specjalnie skonstruowany do celów badawczych. Został on zbudowany z czterech pytań zamkniętych – zaopatrzonych w kafeterię odpowiedzi do wyboru, oraz sześciu pytań otwartych – dających szansę wyrażenia własnej opinii. W badaniu wzięło udział 35 nauczycieli języka polskiego uczących w klasach IV–VIII, którzy wyrazili swoje zdanie, odpowiadając na poszczególne pytania.

Pierwsze zadane respondentom pytanie brzmiało: „Czy uważa Pan/Pani, że zadawanie zadań domowych w klasach IV–VIII jest ważne?” Spośród nadesłanych odpowiedzi prawie 83% osób odpowiedziało twierdząco, co dowodzi, że zadawanie prac domowych w klasach IV–VIII jest dla większości ankietowanych nauczycieli niezwykle ważne. Potwierdzają to również następujące wypowiedzi badaczy (metodyków, dydaktyków):

Nauka domowa jest jednym z elementów jednolitego procesu kształcenia. Nie jest więc „dodatkiem” do szkolnej nauki uczniów, jak to dość często występuje w praktycznej działalności dydaktyczno-wychowawczej, ale jest integralnym elementem tejże nauki¹⁶.

Prace domowe mają istotne znaczenie na każdym szczeblu edukacji. Znacząco wspierają rozwój intelektualny, moralny i emocjonalny uczniów¹⁷.

Argumentów za zadawaniem prac domowych jest wiele. [...] Wskazuje się również na możliwą większą niezależność w rozwiązywaniu problemów, przygotowanie do pracy zawodowej, wyrabianie poczucia odpowiedzialności i umiejętności zarządzania zadaniami oraz rozwijania uczniowskiej motywacji¹⁸.

¹⁶ P. Kowolik, *Praca domowa w procesie nauczania – uczenia się...*, s. 187.

¹⁷ E. Karcz-Taranowicz, *Praca domowa ucznia...*, s. 45.

¹⁸ R. Dolata, P. Grygiel, D.M. Jankowska, E. Jarnutowska, A. Jasińska-Maciążek, M. Karwowski, M. Modzelewski, J. Pisarek, *Szkolne pytania. Wyniki badań nad efektywnością nauczania w klasach IV–VI*, Warszawa 2015, s. 96.

Wyniki badań szkolnych uwarunkowań efektywności kształcenia, przeprowadzonych w latach 2010–2014 przez Instytut Badań Edukacyjnych, również dowodzą, że dla 97% nauczycieli w Polsce prace domowe są koniecznym składnikiem procesu edukacyjnego¹⁹.

Nie ulega więc wątpliwości, że zadania domowe są uważane przez większość nauczycieli, dydaktyków czy chociażby metodyków za jedno z ważniejszych ogniw poprawnie przeprowadzonej lekcji. Jednak czy ich zadawanie przyczynia się do poprawienia efektywności nauki? Na to pytanie odpowiedzi twierdzące udzieliło aż 91,4% ankietowanych nauczycieli, zaś tylko 8,6% z nich oceniło, że zadawanie prac domowych nie przyczynia się do poprawy efektywności nauki uczniów. Na ten aspekt wpływa wiele czynników, spośród których najważniejszym jest stworzenie odpowiednich warunków do tego, aby praca domowa przyniosła oczekiwane rezultaty. Ważną rolę odgrywa więc konstruowanie nieoczywistych zadań domowych, które zdołają zainteresować oraz zmotywować uczniów do ich odrobienia. Zdaniem J. Kujawińskiego należy także preferować wdrażanie do samodzielności w myśleniu i działaniu oraz rozwijaniu postaw i zachowań twórczych²⁰.

Zwracając uwagę na podkreślane przez wielu badaczy aspekty wpływające na efektywność zadawanych przez nauczycieli prac, zapytałam respondentów: „Jaki typ zadań domowych jest według Pana/Pani najbardziej efektywny?”. Nauczyciele wyróżnili np.:

- prace projektowe,
- tzw. *drill*, czyli ćwiczenie tego, co było na lekcji,
- zadania zmuszające ucznia do logicznego myślenia, wymagające twórczego podejścia do problemu, skorzystania z różnych źródeł informacji (np. samodzielnie wykonanych notatek z lekcji z elementami grafiki),
- krzyżówki, quizy, zgadywanki, wykreślanki, mapy myśli, własnoręcznie robione ściągę, streszczenia,
- zadania otwarte, które zmuszają do wysiłku intelektualnego,
- tworzenie krótkich wypowiedzi pisemnych,
- zadania tworzone z inicjatywy uczniów, np. krótkie filmiki, prezentacje, lapbooki,
- zwykłe ćwiczenia, przypominające te na lekcji,
- krótkie ćwiczenia gramatyczne i ortograficzne.

Odpowiadając na przytoczone wyżej pytanie, większość nauczycieli przyznała, że ewentualne zadawanie prac domowych powinno wiązać się z twórczym wykorzystaniem w praktyce poznanych na lekcji informacji. Chodzi o to, aby angażować różne zmysły i dać uczniom satysfakcję z tego, że potrafią zastosować poznane na lekcjach teorie, informacje w działalności praktycznej. Warto jednak pamiętać, że fundamentalną formą dydaktyczną jest lekcja i dopiero ona

¹⁹ E. Karcz-Taranowicz, *Praca domowa ucznia...*, s. 44.

²⁰ Zob. J. Kujawiński, *Doskonalenie pracy lekcyjno-domowej w klasach początkowych*, Warszawa 1990, s. 102–103.

w połączeniu z zadaniami domowymi tworzy pewną całość procesu uczenia się i nauczania. Wszystkie formy pracy są więc zależne od siebie – dobre rezultaty lekcji, która została prawidłowo przeprowadzona, dają lepsze wyniki prawidłowo wykonanej pracy domowej, wpływając tym samym na jej efektywność²¹.

Do grupy najmniej efektywnych sposobów egzekwowania wiedzy uczniów badani poloniści zaliczyli zaś:

- zadania odtwórcze polegające na egzekwowaniu wiedzy bez zastosowania jej w praktyce,
- wypracowania, ponieważ – jak wspominają nauczyciele – uczniowie korzystają z różnych źródeł i praca najczęściej nie jest samodzielna,
- zadanie wielokrotnego wyboru (typu: a, b, c), gdyż nie uczą one uczniów samokontroli, pozyskania większej ilości informacji na dany temat i zapamiętania ich,
- zadania polegające na przepisywaniu, ponieważ nie uczą one samodzielnego myślenia i kreatywności.

I choć opinie badaczy, spostrzeżenia ankietowanych nauczycieli i sporządzone powyżej listy najbardziej i najmniej efektywnych zadań domowych nie są bezpodstawne, to przeprowadzony przez A. Kohna wywiad z nauczycielem wiedzy o społeczeństwie dowodzi tego, że zadawanie prac domowych nie wpływa na poprawienie efektywności nauki. Phil Lyons, nauczyciel wiedzy o społeczeństwie w szkole średniej w Kalifornii, zaznacza, że praca domowa przyczynia się do tego, że uczeń postrzega proces nauki jako nieprzyjemny środek do osiągnięcia celu, którym są stopnie szkolne²²:

Ona po prostu nasila to, co i tak jest wielkim problemem w archaicznym systemie nauczania: kładzie nacisk na czytanie, bo będzie test z czytania, składa się z kilkudziesięciu identycznych zadań z matematyki, bo na teście będzie kilkadziesiąt takich samych zadań, a podczas powtórki całego działu uczniowie muszą odpowiedzieć, które państwo zaatakował Napoleon w 1812 roku. Wszystkie te zadania są czasochłonne, nużące, nie inspirują, za to niszczą resztki motywacji uczniów²³.

Nauczyciel ten doszedł do wniosku, że dążenie do poprawy jakości zadań domowych nie rozwiąże problemu. W końcu postanowił, że w ogóle przestanie je zadawać. Po pewnym czasie zauważył:

uczniowie cały czas przychodzą do mnie i pokazują mi artykuły o czymś, o czym mówiliśmy na lekcjach, albo mówią, że oglądali film na ten temat. Kiedy są zaintrygowani dobrą lekcją i mają wolność od pracy domowej, to w naturalny sposób chcą wzbogacić swoją wiedzę²⁴.

Rodzi się więc pytanie: czy zadawanie prac domowych przyczynia się do samorozwoju ucznia? Według amerykańskich naukowców odpowiedź jest jednoznaczna, co potwierdza przywołana powyżej wypowiedź Phila Lyonsa – prace domowe nie przyczyniają się do poprawienia efektywności nauki ani samorozwoju ucznia. Opi-

²¹ L. Kacprzak, *Zadania pracy domowej jako uczenie się w wielostronnym kształceniu ucznia*, Piła 2008, s. 138.

²² A. Kohn, *Mit pracy...*, s. 21–22.

²³ Tamże.

²⁴ Tamże.

nia na ten temat ankietowanych nauczycieli jest zaś całkowicie odmienna. Prawie 89% z nich uważa, że umiejętne zadawanie prac domowych przyczynia się do samorozwoju uczniów, zaś niespełna 11% jest przeciwnego zdania.

Dzięki pracom domowym, które umożliwiają samorozwój, nauczyciel wspomaga edukację ucznia, pobudza go do samodzielnego myślenia i działania. Jak pisze E. Karcz-Taranowicz: „dziecko dzięki takim zadaniom uczy się samokontroli, samooceny oraz wyrażania emocji i uczuć koniecznych w codziennej egzystencji członka określonej społeczności”²⁵. Ich rolą jest również pobudzanie, aktywizowanie i rozwijanie działalności poznawczej uczniów, wspieranie w podejmowaniu działań twórczych, rozwijanie kreatywności oraz zaznajamianie z pożądanym społecznie systemem wartości²⁶. Nauka domowa może umożliwić także pojawienie się różnych pasji, które nie zostały wcześniej odkryte przez uczniów. Odrabianie pracy domowej staje się wówczas indywidualnym wkładem pracy w realizację osobistych zainteresowań ucznia, który – pozbawiony bezpośredniej kontroli nauczyciela – staje się aktywną i samodzielnie pracującą jednostką²⁷.

Na wymienione wyżej postawy wobec prac domowych u uczniów ma wpływ wiele czynników, zarówno pozytywnych, jak i negatywnych. Ankietowani nauczyciele do mocnych stron zadań domowych zaliczyli:

- systematyczność, doskonalenie umiejętności, utrwalanie wiedzy,
- zorganizowanie uczniów,
- możliwość wyćwiczenia określonej umiejętności, samorozwój,
- przekazanie odpowiedzialności za naukę w ręce ucznia,
- szybsze opanowanie materiału,
- ćwiczenie pamięci długotrwałej, wyrabianie nawyku uczenia się,
- uczenie pracowitości oraz obowiązkowości,
- sukcesywne przygotowywanie się do sprawdzianów,
- weryfikację zastosowania wiedzy w praktyce,
- własną inicjatywę, inwencję twórczą.

Nauczyciele zwrócili szczególną uwagę na fakt, że zadawanie prac domowych przyczynia się do usystematyzowania poznanych na lekcji informacji, praktycznego ich wykorzystania i przygotowania się do nowo omawianej jednostki materiału. Zadawanie prac domowych według niektórych respondentów ma wpływ także na rozwój własnej inicjatywy oraz inwencji twórczej uczniów, którą mogą wykorzystać, realizując różnego rodzaju projekty dydaktyczne. Odpowiedzi na zadane pytanie nierozzerwalnie wiążą się więc z przygotowaniem do samokształcenia.

Jakkolwiek wielu badaczy zwraca uwagę na kształcące aspekty prac domowych, to nie ulega wątpliwości, że mają one także liczne wady, na które zwróciłam uwagę już we wprowadzeniu, przywołując wyniki badań H. Coopera, spostrzeżenia A. Kohna czy chociażby opinię P. Lyonsa.

²⁵ E. Karcz-Taranowicz, *Praca domowa ucznia...*, s. 42.

²⁶ I. Adamek, *Podstawy edukacji wczesnoszkolnej*, Kraków 2000, s. 167.

²⁷ P. Kowolik, *Praca domowa w procesie nauczania – uczenia się...*, s. 187.

Wyszczególnione przez ankietowanych wady prac domowych można podzielić na dwie grupy. Do pierwszej z nich należy zaliczyć wszystkie spostrzeżenia, które wiążą się z nieodpowiednim przygotowaniem metodycznym, merytorycznym i dydaktycznym nauczycieli, czyli:

- konieczność sprawdzania i rozliczania uczniów, oceniania, konsekwencji w działaniu,
- nieprzemyślane zadawanie prac domowych przez nauczycieli,
- brak wiedzy i umiejętności dydaktycznych nauczyciela,
- nieuświadamianie uczniom celu danego zadania.

Wymienione wady nierozdzielnie wiążą się z powszechnymi błędami w zadawaniu prac domowych, do których należą:

- bezplanowość prac domowych (nauczyciel improwizuje – podaje temat zadania domowego na końcu lekcji, nie przemyślawszy wcześniej jego przydatności i celowości);
- schematyzm zadań (nauczyciel zachęca do korzystania z bryków, ściąg i „gotowców”, zadania nie angażują emocjonalnie i intelektualnie);
- brak precyzji w formułowaniu poleceń (uczeń nie wie, czego się od niego oczekuje);
- nieuwzględnianie możliwości uczniów, ich zainteresowań (nauczyciel nie wykorzystuje szansy indywidualizacji pracy z uczniem przez różnicowanie zadań domowych).

Chcąc zapobiec wymienionym nieprawidłowościom w zadawaniu prac domowych, istotne jest, „aby nauczyciel starannie przygotował polecenia do wykonania przez uczniów w domu, ukierunkował ich pracę, wyjaśnił problem na lekcji. Powinien także w niektórych przypadkach udzielić mu bardziej szczegółowych wskazówek: np. jak ma się nauczyć zadanych treści, w jaki sposób wykonać zadania przeznaczone do wykonania w domu”²⁸. „Warto pamiętać także o tym, że nie powinien on zadawać pracy domowej przed dzwonkiem na przerwę, ponieważ temu aspektowi powinno się poświęcać zasadniczą część lekcji, jeśli chce się osiągnąć określone wartości”²⁹. Każda, nawet ustna praca domowa powinna więc zostać zanotowana przez uczniów, a jej formuła powinna być bezbłędna: trzeba ją zapisać na tablicy lub podyktować³⁰.

Szczególną rolę w zadawaniu prac domowych odgrywa także konsekwentne rozliczanie uczniów, sprawdzanie ich osiągnięć, jak i prawidłowe zaplanowanie procesu kształcenia³¹, ponieważ skrupulatność nauczyciela w realizacji rozkładu materiału i egzekwowaniu uczniowskich prac bardzo szybko owocuje zanikiem

²⁸ Tamże, s. 191–192.

²⁹ M. Nagajowa, *Zadawanie pracy domowej* [w:] *ABC metodyki języka polskiego dla początkujących nauczycieli*, Warszawa 1990, s. 245.

³⁰ S. Bortnowski, *Pytanie, utrwalanie i zadawanie pracy domowej a budowa lekcji* [w:] tegoż, *Przewodnik po sztuce literatury*, Warszawa 2005, s. 99.

³¹ M. Kowalewski, *Ocenianie uczniów we współczesnej i przyszłej praktyce edukacyjnej szkoły – szanse, zagrożenia, perspektywy*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Humanitas. Pedagogika” 2016, t. 12, s. 21.

niepożądanych zjawisk szkolnego życia – nieodrabiania zadań domowych, nieczytania lektur³². Jak zaznacza J. Osmelak: „im częstsza i dokładniejsza jest kontrola zadań domowych, tym systematyczniej i staranniej uczniowie je wykonują”³³. Zaniebywanie kontroli zadań domowych powoduje u uczniów lekceważenie obowiązków szkolnych. Przyczynia się także do niestaranego czy chociażby nieregularnego ich odrabiania³⁴. Wyróżniamy dwa rodzaje kontroli prac domowych: – kontrolę ilościową, polegającą na pobieżnym sprawdzeniu pracy każdego ucznia, – kontrolę jakościową, która polega na dokładnym sprawdzeniu zadań wybranym uczniom bądź całej klasie.

Kontrola pracy domowej wymaga przygotowania się do niej zarówno nauczyciela, jak i ucznia. Uczący powinien przewidzieć, którego z uczniów chce zapytać, jak sformułować zagadnienia, jak wykorzystać w toku lekcji wiadomości przygotowane przez uczniów, którzy z kolei dokładnie powinni wiedzieć, co, jak i na kiedy należy przygotować³⁵. Z kontrolą prac domowych łączy się ich ocena. „Oceniając prace domowe, nauczyciel powinien dostrzegać pozytywne zmiany zachodzące u danego ucznia oraz informować go o nich na forum klasy. Takie informacje działają mobilizująco na postawy uczniów, na poziom ich aspiracji, a zarazem wpływają na kształtowanie samokontroli i samooceny”³⁶.

Do drugiej grupy wad, które wynikają z nieuwzględnienia możliwości uczniów podczas zadawania prac domowych i wpływają na jakość przygotowanych przez nich zadań, badani nauczyciele zaliczyli:

- wyczerpanie umysłowe, a zarazem psychosomatyczne,
- zbyt długi czas wykonywania poszczególnych zadań,
- zniechęcenie,
- zabieranie wolnego czasu,
- ilość zadawanych prac,
- niesamodzielność w wykonywaniu zadań domowych (celne spostrzeżenie jednego z nauczycieli: „w klasach 4–5 sprawdzamy prace rodziców”),
- nieprzykładanie się do wykonania zadanej przez nauczyciela pracy.

Najbardziej istotnym problemem spośród wymienionych przez polonistów wad wydaje się przeciążanie ucznia pracami. Bardzo często nauczyciele, zadając prace domowe, powodują zacieranie się granic pomiędzy czasem poświęconym na odrabianie zadań a czasem wolnym, w którym uczeń powinien się bawić, odpoczywać czy rozwijać własne pasje³⁷, dlatego – jak wspomina A. Kohn, powołując się na „zasadę dziesięciu minut Coopera” – praca domowa nie powinna zajmować więcej niż dziesięć minut³⁸.

³² A. Janus-Sitarz, E. Nowak, *Praca domowa ucznia...*, s. 125.

³³ J. Osmelak, *Jak się uczyć samodzielnie*, Warszawa 1980, s. 57.

³⁴ E. Karcz-Taranowicz, *Praca domowa ucznia...*, s. 41.

³⁵ P. Kowolik, *Praca domowa w procesie nauczania – uczenia się...*, s. 196.

³⁶ Tamże, s. 197.

³⁷ E. Karcz-Taranowicz, *Praca domowa ucznia...*, s. 43.

³⁸ A. Kohn, *Mit pracy...*, s. 84–85.

Znaczącą wadą prac domowych jest także jakość ich przygotowania przez uczniów, ponieważ coraz powszechniej podczas ich odrabiania korzystają z bryków, Internetu, Chatu GPT i z pomocy rodziców, którzy bardzo często wykonują zadania za swoje dzieci. Nakłada to na polonistkę, jak piszą A. Janus-Sitarz i E. Nowak, „dodatkowe, nowe obowiązki: przeglądanie bryków, znajomość i regularne odwiedzanie stron www ze «ściągą» w adresie (lub w domyśle), a przede wszystkim konstruowanie coraz to nowych tematów, wymagających samodzielności, wykluczających ściąganie, motywujących do pracy, zachęcających do wysiłku»³⁹.

Na efektywność odrabianych przez uczniów zadań mają również wpływ czynniki zewnętrzne występujące w ich otoczeniu: stres, wyczerpanie umysłowe, lęk przed niepowodzeniem, brak wiary we własne możliwości czy zaburzenia koncentracji, na co także zwrócili uwagę ankietowani nauczyciele oraz liczni badacze⁴⁰. Ważną rolę w zadawaniu prac domowych odgrywa więc intelektualne zaangażowanie ucznia w czynność uczenia się. Nie jest to jednak łatwe zadanie, ponieważ wymaga od nauczyciela poznania cech osobowości zespołu klasowego, jego zainteresowań, jak i poprawnego zaplanowania poszczególnych ogniw lekcji. Dobry nauczyciel potrafi jednak zrealizować wszystkie wymienione wyżej zadania, podtrzymując zapal poznawczy i rozwój wychowanka.

W celu porównania efektywności współpracy nauczyciela z uczniami po wprowadzeniu zakazu zadawania prac domowych zapytałam ankietowanych: „Czy praca z uczniami po wprowadzeniu zakazu zadawania zadań domowych z perspektywy Pana/Pani zmieniła się?”

Spośród 35 nauczycieli, którzy odpowiedzieli na to pytanie, warto przywołać następujące spostrzeżenia:

- współpraca zmieniła się, dzieci są mniej chętne do pracy na lekcji, mniej rozumieją;
- widać, że niektórzy nic nie pamiętają z tego, co było na poprzedniej lekcji;
- uczniowie cieszą się z niezadawania prac domowych, jednak zmniejsza się efektywność nauki;
- słabsi uczniowie nie utrwalają wiadomości. Rodzice nie zawsze mają wpływ na uczenie się dzieci, ponieważ pociechy często zaznaczają: „Pani tego nie kazała”;
- uczniowie nie są chętni do jakiegokolwiek pracy, aktywne są tylko jednostki, uczniowie z trudnościami w nauce nie mobilizują się do działania;
- uczniowie nadal w ramach pracy w domu przygotowują się do kartkówki i w ten sposób utrwalają poznane wiadomości;
- uczniowie wiedzą, że nie muszą odrabiać zadań, więc podchodzą do tego w większości przypadków bardzo lekceważąco, ponieważ nie ponoszą żadnych konsekwencji.

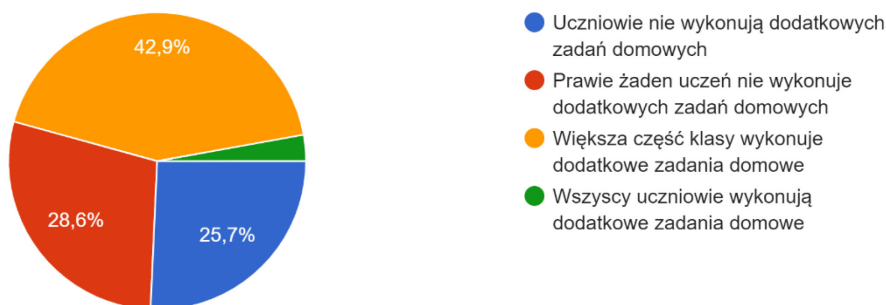
Przywołane odpowiedzi nauczycieli dowodzą, że niejednokrotnie zakaz zadawania prac domowych wpłynął negatywnie na efektywność nauki uczniów, ich podejście do przedmiotu czy chociażby przygotowanie do sprawdzianu, kart-

³⁹ A. Janus-Sitarz, E. Nowak, *Praca domowa ucznia...*, s. 122–123.

⁴⁰ T. Parczewska, *Praca domowa*, „Życie Szkoły” 2008, t. 8, s. 19.

kówki. Potwierdza to, że zadania domowe mimo wszystko odgrywają znaczącą rolę na szczeblu edukacji podstawowej w klasach IV–VIII, przyczyniając się tym samym do utrwalenia nabytej wiedzy, lepszego zrozumienia materiału, kształtowania umiejętności krytycznego myślenia i przetwarzania informacji. Mają one również wpływ na wyrobienie nawyku i umiejętności uczenia się, a także samodyscyplinę i lepszą organizację czasu.

Biorąc pod uwagę zmiany wprowadzone w zadawaniu prac domowych oraz ich skutki, zapytałam badanych: „Jaka część uczniów wykonuje zadawane przez Pana/Panią (dodatkowe/nieobowiązkowe) zadania domowe?”

Wykres 1. „Jaka część uczniów wykonuje zadawane przez Pana/Panią (dodatkowe/nieobowiązkowe) zadania domowe?”

Źródło: opracowanie własne.

Spśród 35 respondentów, którzy odpowiedzieli na to pytanie, prawie 43% zaznaczyło, że większa część klasy wykonuje zadawane przez nich prace domowe, jednak spoglądając na wykres i chcąc zsumować dane, należy zwrócić uwagę, że łącznie 19 (ponad połowa) nauczycieli wskazało, że uczniowie prawie w ogóle nie wykonują zadawanych przez nich prac domowych.

Na koniec postanowiłam zadać pytanie, które nierozzerwalnie wiąże się z coraz powszechniej wprowadzanymi do edukacji nowoczesnymi metodami kształcenia, również mającymi wpływ na efektywność wykonywania zadawanych przez nauczyciela prac. Pytanie brzmiało: „Czy spoglądając na rozwój nauki (możliwości Chatu GPT) uważa Pan/Pani, że zadania domowe w dalszym ciągu mogą być efektywnym sposobem na utrwalenie ćwiczonych na lekcjach umiejętności?” Spośród nadesłanych odpowiedzi na uwagę zasługują następujące spostrzeżenia:

Uważam, że zadania domowe mogą być w dalszym ciągu efektywnym sposobem na utrwalenie ćwiczonych na lekcjach umiejętności, ponieważ niezależnie od tego, czy zadania są obowiązkowe czy nie, i jakimi dysponujemy narzędziami, to uczniowie i ich rodzice wiedzą, jakie dziecko ma możliwości, aspiracje, plany na przyszłość, a tym samym, jakie umiejętności powinno wyćwiczyć i czemu poświęcić swoją uwagę.

Zależy to od samego ucznia, jeżeli odpowiednio go zmotywujemy, i sam zrozumie, że jest to niezbędne do lepszego zrozumienia materiału, to na pewno sam będzie starał się odrobić zadanie domowe.

Uważam, że zadawanie zadań domowych nadal ma sens. Zwłaszcza jeśli chodzi o przedmioty nauczane w małym wymiarze godzin np. jeden lub dwa razy w tygodniu, ponieważ wówczas szczególnie potrzebne jest przypomnienie/utrwalenie wiadomości w domu.

Odpowiedzi nauczycieli dowodzą, że zadawanie prac domowych w klasach IV–VIII, nawet w obliczu wciąż rozwijającej się techniki, nadal ma sens, ponieważ wpływa na samorozwój ucznia, utrwalenie poznanych na lekcji wiadomości i twórcze wykorzystanie ich wyników w działalności praktycznej. Szczególną rolę w tym procesie, jak już wspomniano, odgrywa nauczyciel. To od posiadanego przez niego zakresu wiedzy metodycznej i merytorycznej zależy prawidłowe zaplanowanie najważniejszych ogniw lekcji, w których kluczową rolę zawsze będzie odgrywało zadanie domowe dostosowane do umiejętności uczniów, ich zainteresowań, motywujące do działania, budzące w uczniach chęć inwencji twórczej. Jeśli nauczyciel tak właśnie będzie podchodził do tego aspektu planowania dydaktycznego, to zadania, mimo że nie są już „obowiązkowe”, będą chętnie wykonywane przez wszystkich uczniów.

Podsumowanie

Nie ulega wątpliwości, że po wprowadzeniu zakazu zadawania prac domowych nauczycielowi coraz trudniej jest wyegzekwować od ucznia odrobienie zadania domowego. I choć opinie na temat tego aspektu edukacji są podzielone, to większość metodyków, dydaktyków czy chociażby ankietowanych nauczycieli uważa pracę domową za kluczowe ogniwo dobrze przeprowadzonej lekcji. Dlaczego więc ministerstwo zdecydowało się na wprowadzenie zakazu zadawania prac domowych? Próby odpowiedzi na to pytanie możemy szukać w raportach. Opublikowane badania PISA pozwalają na postawienie diagnozy co do kondycji polskiego systemu oświaty⁴¹. Badania te wskazują m.in., ile czasu uczniowie poświęcają dziennie na naukę. Z ich analizy wynika, że polski system edukacji funkcjonuje na podobnym poziomie do systemu fińskiego czy angielskiego. Niespodziewanie jednak polscy uczniowie osiągają wyższą pozycję w rankingach edukacyjnych, ucząc się średnio mniej niż w innych państwach i spędzając stosunkowo niewiele czasu w szkole⁴². Czy to oznacza jednak, że uczniowie muszą nadrabiać zaległości w domu? Niekoniecznie. W 2022 roku polscy 15-latkowie przeznaczali 1,7 godziny na odrobienie prac domowych, natomiast młodzież w krajach OECD 1,5 godz. W dodatku polscy uczniowie mieli więcej czasu na odpoczynek niż ich rówieśnicy z grupy państw OECD⁴³.

⁴¹ Podsumowanie najważniejszych wyników badań PISA w Polsce przygotowanych przez Instytut Badań Edukacyjnych, https://www.ibe.edu.pl/images/badania/PISA2022/PISA2022_najwazniejsze_wyniki_badania.pdf [11.07.2024].

⁴² Przeciętnie każdy czwartoklasista przebywa w szkole 737 godzin. To średnio aż o 158 godzin mniej niż w innych krajach.

⁴³ W. Szymczak, *Mniej, znaczy więcej? Czyli o efektach „zakazania” prac domowych*, <https://ibs.org.pl/mniej-znaczy-wiecej-czyli-o-efektach-zakazania-prac-domowych/> [11.07.2024].

Wyniki badań wśród nauczycieli dowodzą więc tego, że wbrew wytycznym ministerstwa, decyzja o ograniczeniu prac domowych nie jest odpowiednio uzasadniona, ponieważ – jak zauważa W. Szymczak:

Sam „zakaz” prac domowych nie jest odpowiedzią na wyzwania stojące przed systemem oświaty. Międzynarodowe badania edukacyjne potwierdzają, że prace domowe mogą stanowić ważny wkład w nauczanie dzieci i młodzieży. Zamiast zakazywać prac domowych, MEN wspólnie z nauczycielami powinno szukać innych efektywnych rozwiązań. Powinno rozpowszechniać się wiedzę na temat innowacyjnych metod utrwalania wiedzy w domu, takich jak np. grupy eksperckie. Ministerstwo powinno również szukać rozwiązań w zakresie oceniania. W końcu, po reformie wiele nauczycieli będzie musiało zmierzyć się z wymogiem ocenienia każdego z uczniów przynajmniej 2–3 razy w ciągu semestru. Stwarza to presję na organizację większej liczby kartkówek i sprawdzianów. Zamiast minimalizować stres związany z nauką, ostateczny efekt może być odwrotny⁴⁴.

Przeprowadzone badania (mimo niewielkiej próby badawczej) mogą stać się więc przyczynkiem do głębszych dociekań w kontekście zmian we współczesnym systemie oświatowym.

Bibliografia

- Adamek I., *Podstawy edukacji wczesnoszkolnej*, Kraków 2000.
- Bortnowski S., *Pytanie, utrwalanie i zadawanie pracy domowej a budowa lekcji* [w:] tegoż, *Przewodnik po sztuce literatury*, Warszawa 2005.
- Dolata R., Grygiel P., Jankowska D.M., Jarnutowska J., Jasińska-Maciążek A., Karwowski M., Modzelewski M., Pisarek J., *Szkolne pytania. Wyniki badań nad efektywnością nauczania w klasach IV–VI*, Warszawa 2015.
- Filipczuk H., *Zapobiegamy trudnościom i niepowodzeniom szkolnym*, Warszawa 1985.
- Janus-Sitarz A., Nowak E., *Praca domowa ucznia a indywidualizacja nauczania* [w:] *Doskonalenie warsztatu nauczyciela polonisty*, red. J. Janus-Sitarz, Kraków 2005.
- Juul J., *Kryzys szkoły. Co możemy zrobić dla uczniów, nauczycieli i rodziców?* Podkowa Leśna 2014.
- Kacprzak L., *Zadania pracy domowej jako uczenie się w wielostronnym kształceniu ucznia*, Piła 2008.
- Karcz-Taranowicz E., *Praca domowa ucznia – konieczność versus zbędność*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Humanitas. Pedagogika” 2019, t. 20.
- Kohn A., *Mit pracy domowej*, przeł. A. Broniszewska, Podkowa Leśna 2018.
- Kowalewski M., *Ocenianie uczniów we współczesnej i przyszłej praktyce edukacyjnej szkoły – szanse, zagrożenia, perspektywy*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Humanitas. Pedagogika” 2016, t. 12.
- Kowolik P., *Praca domowa w procesie nauczania – uczenia się uczniów klas początkowych (rekonstrucja badawczy)*, „Nauczyciel i Szkoła” 2006, t. 3–4.
- Kujawiński J., *Doskonalenie pracy lekcyjno-domowej w klasach początkowych*, Warszawa 1990.
- Kujawiński J., *Nauczanie początkowe*, Poznań 1985.
- Kupisiewicz C., *Podstawy dydaktyki ogólnej*, Warszawa 1978.
- Nagajowa M., *Zadawanie pracy domowej* [w:] tejże, *ABC metodyki języka polskiego dla początkujących nauczycieli*, Warszawa 1990.
- Okoń W., *Nowy słownik pedagogiczny*, Warszawa 2007.

⁴⁴ Tamże.

- Osmelak J., *Jak się uczyć samodzielnie*, Warszawa 1980.
- Parczewska T., *Praca domowa*, „Życie Szkoły” 2008, t. 8.
- Podsumowanie najważniejszych wyników badania PISA w Polsce przygotowane przez Instytut Badań Edukacyjnych, https://www.ibe.edu.pl/images/badania/PISA2022/PISA2022_najwazniejsze_wyniki_badania.pdf [11.07.2024].
- Prace domowe w szkole podstawowej nieobowiązkowe. Rozporządzenie podpisane – Ministerstwo Edukacji Narodowej, Portal Gov.pl, www.gov.pl [10.07.2024].
- Puślecki W., *Praca domowa najmłodszych uczniów*, Kraków 2005.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji z dnia 22 marca 2024 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy w szkołach publicznych, file:///C:/Users/Lenovo/Downloads/Rozporz%C4%85dzenie_ME_z_22_marca_2024_r.pdf [10.07.2024].
- Szymczak W., *Mniej, znaczy więcej? Czyli o efektach „zakazania” prac domowych*, <https://ibs.org.pl/mniej-znaczy-wiecej-czyli-o-efektach-zakazania-prac-domowych/> [11.07.2024].
- Zborowski J., *Proces nauki domowej ucznia*, Warszawa 1961.

Do we still need homework? A reflection on homework from the perspective of students and teachers

Abstract

From April 1, 2024, in accordance with the regulation of the Minister of National Education, homework in grades IV–VIII is optional and not graded. So the question arises: Do we still need homework? More and more researchers and teachers pay attention to the fact that students do not put much effort into doing their homework, but there is no doubt that completing it skillfully and regularly checking it in grades IV–VIII brings many learning skills. It influences students' self-development, contributes to improving the effectiveness of learning, and teaches them to critically evaluate their own work and responsibility. There are advantages and disadvantages to assigning homework, but will removing it actually mean that students will have more time to prepare for tests, quizzes, or reading? Aren't these tasks interdependent? The aim of the article is to analyze changes in homework assignments, to draw attention to their educational aspects, and to deepen reflection on the above topic from the perspective of students and teachers.

Keywords: homework, student-teacher relationship, changes in education, modern approach to learning

Aleksandra Półcwiartek, lic. filologii polskiej. Obecnie kontynuuje studia magisterskie o specjalności nauczycielskiej na Uniwersytecie Rzeszowskim. Jej praca licencjacka dotyczyła analizy alegorycznych poematów pokutnych Samuela i Kasprowicza. Zainteresowania naukowe autorki artykułu koncentrują się wokół dydaktyki literatury i języka polskiego – zwłaszcza integracji różnych dziedzin kształcenia w edukacji polonistycznej oraz zagadnień inności, cielesności w literaturze polskiej. Publikowała w czasopiśmie „Media i Społeczeństwo”.